

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جنبه‌های حقوقی ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران

با مقدمهٔ دکتر مجید قربانی لاجوانی

مؤلف:

امیر جعفری صامت

چاپ دوم - تابستان ۱۳۹۷

انتشارات چتر دانش

۱۳۹۷

سرشناسه : جعفری صامت، امیر، ۱۳۵۵-
عنوان قراردادی : ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور : جنبه‌های حقوقی ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران/
تالیف امیر جعفری صامت.
مشخصات نشر : تهران: چتر دانش، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری : ۱۰۰ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۱۶-۱۷-۷ :
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
موضوع : یکپارچه‌سازی و ادغام شرکت‌ها-- قوانین و مقررات -- ایران
رده بندی کنگره : ۱۳۹۳ ج۷/ج۱۱۴۸/ KMH
رده بندی دیویی : ۳۴۶/۵۵۰۶۶۲۶ :
شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۶۹۱۸۸

نام کتاب : جنبه‌های حقوقی ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران
ناشر : چتر دانش
تألیف : امیر جعفری صامت
نوبت و سال چاپ : دوم- ۱۳۹۷
شمارگان : ۱۰۰۰ :
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۱۶-۱۷-۷ :
قیمت : ۶۰۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید(اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸
تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷- تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳
پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com
کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

تقدیم به:

الهی، حمد و ثنای بی پایان حقیر، سزاوار توست، تویی که انسان را قطرهٔ محرومی ساختی که روزی به دریای وجودت واصل خواهد شد
پدر مهربانم که با دستانی پرمهر و با تلاشی صادقانه روش کسب روزی حلال را به من آموخت؛
مادر بزرگواری که دعای پیوسته‌اش، سبب ارتقاء درجات علمی حقیر گردید؛
همسرم که با محبت‌های بی‌دریغ و ایثار بی‌بدیل خود، باعث تکمیل این کتاب گردید
فرزند عزیزم زینب که به عشق حضرت زینب، نامش را زینب نهادم، که زینت پدر است.

تقدیر و تشکر

از محضر اساتید ارجمند، جنابان آقایان دکتر مشیت‌الله نوروزی و دکتر مجید قربانی که این کتاب، ثمرهٔ نظرات ارشادی و اصلاحی ایشان است، تقدیر و سپاس گزاری می‌کنم.

فهرست

فصل اول: مقدمه

مبحث اول - تعریف مفاهیم اصلی	۱۳
گفتار اول - تعریف ادغام	۱۳
گفتار دوم - اصطلاحات مشابه ادغام	۱۴
مبحث دوم - تعریف اصطلاحات مشابه با ادغام	۱۶
گفتار اول - تصاحب	۱۶
گفتار دوم - امتزاج	۱۷
گفتار سوم - اتحاد	۱۷
گفتار چهارم - تجزیه	۱۸
گفتار پنجم - تبدیل شرکت‌ها	۱۸
مبحث سوم - انواع شرکت‌های تجاری و سیر تاریخی تحول و تکامل مقررات حاکم بر ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران	۱۹
گفتار اول - انواع شرکت‌های تجاری و گروه بندی آن‌ها	۱۹
گفتار دوم - تحول مقررات حاکم بر ادغام	۲۴
بند اول - ادغام در قانون شرکت‌های تعاونی	۲۵
بند دوم - ادغام در قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری	۲۷
بند سوم - ادغام در سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی	۲۸
بند چهارم - ادغام در لایحه جدید قانون تجارت	۲۹
گفتار سوم - نمونه‌هایی از ادغام شرکت‌ها در ایران	۳۰
بند اول - قانون ادغام شرکت ملی ذوب آهن ایران و شرکت ملی صنایع فولاد ایران و تشکیل شرکت ملی فولاد ایران مصوب سال ۱۳۵۸	۳۰
بند دوم - قانون ادغام شرکت‌های سهامی دولتی در زمینه تولید و پرورش طیور	۳۰
بند سوم - ادغام بانک تات، مؤسسه صالحین و آتی و تشکیل بانک آینده	۳۰

فصل دوم: ماهیت، اهداف، فواید و مضرات ادغام

مبحث اول - ماهیت حقوقی ادغام	۳۳
گفتار اول - بیع یا معاوضه	۳۳
گفتار دوم - عقد مرکب	۳۴

۳۴	گفتار سوم- قرارداد خصوصی (عقد نامعین).....
۳۵	مبحث دوم- اهداف و فواید ادغام.....
۳۵	گفتار اول- اهداف ادغام.....
۳۶	بند اول- کسب قدرت بازار.....
۳۶	بند دوم- افزایش سهم بازار.....
۳۷	بند سوم- افزایش ثروت سهامداران.....
۳۷	بند چهارم- بین‌المللی شدن شرکتها.....
۳۷	بند پنجم- کاهش رقابت و هزینه‌های مالی.....
۳۷	بند ششم- مزایای مالیاتی.....
۳۸	گفتار دوم- فواید ادغام.....
۳۹	بند اول- افزایش کارآمدی.....
۳۹	بند دوم- یکپارچگی بازارهای فرامرزی.....
۴۰	بند سوم- ضعف بنگاه‌ها و بیکاری.....
۴۰	بند چهارم- ورود به بازارهای فرامرزی.....
۴۱	گفتار سوم- مضرات ادغام.....
۴۱	بند اول- تأثیر مخرب بر ساختار رقابتی بازار.....
۴۱	بند دوم- تأثیرات مخرب غیررقابتی.....
۴۲	بند سوم- دخالت نیروی خارجی در بخش‌های خاص.....
۴۲	بند چهارم- بیکاری.....

فصل سوم: انواع، تشریفات و آثار ادغام در مکاتب مختلف حقوقی

۴۵	مبحث اول- انواع ادغام در حقوق انگلستان.....
۴۵	گفتار اول- ادغام شرکتها براساس عملیات شرکت‌های مورد ادغام.....
۴۵	بند اول- ادغام افقی.....
۴۶	بند دوم- تملک یا ادغام عمودی.....
۴۷	بند سوم- ادغام نامرتبط.....
۴۷	گفتار دوم- ادغام شرکتها بر اساس رفتار شرکت تصاحب کننده.....
۴۷	بند اول- ادغام تهاجمی.....
۴۷	بند دوم- ادغام دوستانه.....
۴۷	مبحث دوم- ادغام ساده و ترکیبی در حقوق امریکا، کشورهای اروپایی و ایران.....

گفتار اول- ادغام ساده و ترکیبی در حقوق امریکا.....	۴۸
بند اول- ادغام ساده در حقوق امریکا.....	۴۸
بند دوم- ادغام ترکیبی در حقوق امریکا.....	۴۸
گفتار دوم- ادغام ساده در حقوق کشورهای اروپایی.....	۴۹
بند اول- ادغام ساده در حقوق انگلستان.....	۴۹
بند دوم- ادغام ساده در حقوق فرانسه.....	۴۹
بند سوم- ادغام ساده در حقوق سوییس.....	۴۹
گفتار سوم- انواع ادغام در حقوق ایران بر اساس لایحه جدید قانون تجارت.....	۵۰
مبحث سوم- تشریفات ادغام.....	۵۱
گفتار اول - تهیه طرح مشترک ادغام.....	۵۱
گفتار دوم- تصویب طرح ادغام.....	۵۲
گفتار سوم- ثبت ادغام در مرجع ثبت شرکتها.....	۵۳
مبحث چهارم- آثار ادغام.....	۵۳
گفتار اول- آثار ادغام بر شرکت‌های طرف قرارداد.....	۵۳
بند اول- آثار ادغام بر شرکت یا شرکت‌های ادغام‌شونده.....	۵۳
بند دوم- آثار ادغام بر شرکت ادغام‌کننده.....	۵۶
گفتار دوم- آثار ادغام بر سهامداران.....	۵۹
بند اول- آثار ادغام بر سهامداران شرکت ادغام‌شونده.....	۵۹
بند دوم- آثار ادغام بر سهامداران شرکت ادغام‌کننده.....	۶۰
گفتار سوم- آثار ادغام بر اشخاص ثالث.....	۶۱
بند اول- آثار ادغام بر طلبکاران.....	۶۲
بند دوم- آثار ادغام بر دارندگان اوراق مشارکت.....	۶۳
بند سوم- حمایت از شرکا و سهامداران مخالف ادغام.....	۶۴
بند چهارم- آثار ادغام بر مزدگیران و مستخدمان شرکت ادغام‌شونده.....	۶۵
بند پنجم- لزوم تدوین مقرراتی در حمایت از سهامداران و شرکای اقلیت در لایحه جدید قانون تجارت.....	۶۶
پیشنهاد‌های نگارنده.....	۶۷
کتابنامه.....	۷۰
الف) کتب حقوقی.....	۷۰
ب) سایر کتب.....	۷۰
پ) مقالات و جزوات.....	۷۰

- ت) فرهنگ‌ها..... ۷۱
- ث) به زبان انگلیسی و فرانسه ۷۱
- ج) منابع مجازی خارجی ۷۲
- پیوست‌ها..... ۷۳
- قوانین و مقررات مرتبط با ادغام شرکت‌های تجاری ۷۳
- ۱- قانون شرکت‌های تعاونی مصوب سال ۱۳۵۰..... ۷۳
- ۲- قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران با اصلاحات مصوب سال ۱۳۷۷..... ۷۴
- ۳- آیین نامه اجرایی بخش تعاون:..... ۷۴
- ۴- اصلاح آیین‌نامه اجرایی بخش تعاون مصوب سال ۱۳۹۲..... ۷۵
- ۵- قانون برنامه سوم توسعه مصوب سال ۱۳۷۹..... ۸۳
- ۶- قانون برنامه چهارم توسعه مصوب سال ۱۳۸۳..... ۸۴
- ۷- سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی..... ۸۵
- ۸- قانون برنامه پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹..... ۹۴
- ۹- لایحه قانون تجارت جدید..... ۹۵

مقدمه

ضرورت اصلاح قانون تجارت و تدوین و تصویب قانونی جدید که همسو با نیازهای روز اقتصاد و بازرگانی کشور باشد سالیان متمادی است که مورد تاکید بازرگانان و فعالان اقتصادی و صاحب‌نظران حقوقی کشور است. در مقاطع زمانی مختلف تلاش‌های متعددی نیز برای دستیابی به این هدف صورت گرفته که تاکنون هیچ یک به نتیجه قطعی منجر نشده‌اند. در توجیه ضرورت اصلاح، برای هر یک از بخش‌های اصلی قانون یعنی مقررات حاکم بر شرکت‌های تجاری، اسناد تجاری و ورشکستگی دلایلی بیان شده است.

یکی از نکاتی که برای توجیه لزوم اصلاح بخش مقررات حاکم بر شرکت‌های تجاری عنوان می‌شود فقدان مقرراتی برای ادغام و تجزیه شرکت‌های تجاری در قانون تجارت و لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت است. تجزیه شرکت‌های تجاری به دلایل مختلف نهاد دارای کاربرد زیاد و شایع نیست ولی ادغام به دلایل مختلف مورد نیاز و توجه شرکت‌های تجاری است.

به دلیل ضرورت تنظیم و تصویب مقررات برای ادغام، قانون‌گذار نتوانست در این خصوص منتظر تصویب قانون تجارت جدید بماند و در قوانین برنامه توسعه ولو با بیانی مجمل و ناقص حداقل جواز ادغام شرکت‌های تجاری و برخی آثار آن را مورد حکم قرار داد. با وجود این که حداقل از تاریخ تصویب و لازم‌الاجرا شدن قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ادغام شرکت‌های تجاری خصوصی به‌طور کلی تجویز شده در خصوص شرایط و آثار ادغام شرکت‌ها در ادبیات حقوقی کشور منابع مکتوب منتشر شده قابل توجهی وجود ندارد؛ در حالی که از حیث تحلیلی یکی از پیچیده‌ترین نهاد‌های حقوقی در حقوق تجارت ادغام شرکت‌های تجاری است و حجم منابع مکتوب منتشر شده در حقوق خارجی به‌ویژه حقوق ایالات متحده آمریکا نشان‌دهنده اهمیت موضوع و ضرورت توجه بیشتر به آن در اندیشه‌ها و نوشته‌های حقوقی کشور است.

به منظور رفع خلأ موجود، در لایحه تجارت که مجلس شورای اسلامی به تاریخ هفدهم فروردین هزار و سیصد و نود و سه آن را به صورت آزمایشی و موقت برای اجرا به مدت چهار سال تصویب کرد و به‌منظور بررسی به شورای نگهبان قانون اساسی ارسال شده ادغام و تجزیه شرکت‌های تجاری با تفصیل به مراتب بیشتری در قیاس با قوانین برنامه توسعه مورد حکم قرار گرفته است که اگر مورد تایید قرار گیرد و لازم‌الاجرا شود نیاز به تالیفات جامع و حاوی مطالب تحلیلی در خصوص شرایط و آثار ادغام شرکت‌های تجاری با شدت بیشتری احساس خواهد شد. بنابراین تلاش برای تحقیق و تفحص علمی راجع به ادغام شرکت‌های تجاری مورد نیاز جامعه علمی کشور، فعالان اقتصادی و مدیران شرکت‌های تجاری است.

کوشش‌ها و مجاهدت‌های علمی مؤثر و سازنده را که در این مسیر انجام می‌شوند باید ارج نهاد و تشویق کرد تا نهادی که در قیاس با سایر نهادها و مفاهیم حقوق تجارت برای حقوق کشور ما نهالی نسبتاً نوپا محسوب می‌شود به درستی ببالد و رشد کند و احکام مربوط به آن مورد تفسیرهای نادرست واقع نشود که به تجربه ثابت شده که اگر برداشت و فهمی نادرست از قانون به‌ویژه در رویه قضایی تثبیت گردد تغییر و دگرگون کردن آن بسیار دشوار و وقت‌گیر است.

دکتر مجید قربانی لاجوانی

سخن ناشر

رشته‌ی حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله‌ی یکی از پرتعدادترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه‌ی خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه‌ی کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این‌ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته‌ی حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه‌ی آموزش عالی آزاد چتر دانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته‌ی حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت‌گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه‌ی خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه‌ی علمی بیش از پیش به منصفه‌ی ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

فصل اول

مقدمه

جهانی شدن بازارهای تجاری و به تبع آن برقراری اصول نظام اقتصاد رقابتی جوامع، سازمان‌ها و بنگاه‌ها را بر آن داشته تا به‌منظور کاهش زبان‌های ناشی از این جریان و ادامه حیات خویش در شرایط جدید و محیط رقابتی، از ابزارها و سازوکارهای مختلف استفاده کنند. یکی از نهادهای حقوقی مؤثر برای هماهنگ شدن شرکت‌ها با محیط رقابتی فعالیت اقتصادی و تجاری، ادغام شرکت‌های تجاری برای افزایش توان اقتصادی و قدرت رقابتی آن‌ها است. ادغام شرکت‌های تجاری با افزایش توان آن‌ها، خطر ایجاد انحصار در بازار به‌منظور کاستن از قدرت فعالیت سایر فعالان در عرصه موضوع فعالیت شرکت‌های ادغام شونده را نیز پیامد داشته، بنابراین کارکرد و تأثیری دوگانه بر بازار دارد. از یک سو، می‌تواند با تجمیع اموال مشهود و نامشهود شرکت‌های تجاری، توان فعالیت آن‌ها را افزایش دهد و از سوی دیگر ممکن است انحصار ایجاد و شرکت‌های کوچک را از صحنه رقابت حذف کند.

بنابراین در تدوین مقررات حاکم، قانونگذاران به دنبال ایجاد تعادل بین دو ضرورت متضاد هستند. به این معنا که هم‌زمان با تسهیل ادغام، باید چاره‌ای برای پیشگیری از انحصار، با استفاده از این نهاد حقوقی، بیندیشند، راز همزادی مقررات حاکم بر ادغام با قواعد پیشگیری از رویه‌های ضد رقابتی و حقوق رقابت نیز در این امر نهفته است.

ادغام عبارت است از ترکیب دو یا چند شرکت تجاری که در آن غالباً واحد تجاری برتر، واحد کوچک‌تر و انفعالی‌تر را جذب می‌کند و یا منجر به تشکیل شرکت مستقل و جدیدی می‌شود.

در این میان، شخصیت حقوقی شرکت تجاری ادغام شونده، محو شده و از بین می‌رود به نحوی که کلیه دارایی‌ها و تعهدات آن به شرکت ادغام‌کننده، اعم از شرکت بازمانده یا جدیدالتأسیس منتقل شده و استقلال مدیریتی خود را به نفع شرکت دیگر یا شرکت جدید از دست می‌دهد. وجود دلایل متعددی مانند میل به رشد، ترکیب فرآیند تولید، تملک تسهیلات بازاریابی، افزایش ارزش سهام و ... در این رابطه، سبب ترغیب شرکت‌ها در ورود به عرصه ادغام است. با بهره‌گیری از مقررات ادغام و تمرکز، شرکت‌ها می‌توانند با کمترین هزینه، از امکانات، فناوری و مدیریت سایر شرکت‌ها استفاده نمایند و در نتیجه طرح‌های بزرگ اقتصادی را که نیاز به همفکری و سرمایه بسیار دارد، عملی کنند و محصولاتی با بهترین کیفیت ممکن تولید نمایند. در مقابل، ادغام‌ها، بعضاً می‌توانند منجر به انحصار در بازار عرضه و مصرف شده و نتیجتاً با ایجاد اختلال در رقابت بازار مشترک، موجب حذف رقبای گردند. در واقع، انحصارگری، این قدرت را در اختیار شرکت می‌گذارد که قیمت را به نفع خود تثبیت یا کنترل کند، تولید را کاهش دهد و به طور قابل ملاحظه‌ای مستقل از رقبای خود عمل نموده و از آن‌ها، پیشی بگیرد. در چنین صورتی، این‌گونه ادغام‌ها، به‌عنوان اقدام ضد رقابتی تلقی خواهد شد.

در ایران روند حوادث، وقایع کشور و مباحثات مجلس شورای اسلامی، به وضوح حکایت از آن دارد که مقنن به منظور هم‌گامی با نظام اقتصادی مذکور به تدوین مقرراتی در این زمینه، مبادرت ورزیده است و تلاش نموده تا با معرفی ادغام، آثار و شرایط شکل‌گیری آن و در نهایت شناساندن نهادهای نظارتی در

این راستا، خود را با قافله جهانی شدن همراه سازد. در حقوق ایران تا سال ۱۳۸۰، صرفاً مقررات پراکنده در این زمینه ملاحظه می‌شود که منحصر به شرکت‌های تعاونی و شرکت‌های دولتی است. تا آن‌که قانونگذار در ماده ۳۵ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۷۹، دولت را مکلف می‌کند تا اقدامات قانونی مقتضی برای لغو انحصار و جلوگیری از فعالیت‌های انحصارگرایانه را معمول نماید. این امر، قانونگذار را بر آن داشت که به مرتفع نمودن این نقیصه اقدام کند و به تدوین مقرراتی در این زمینه، همت گمارد. لذا از سال ۱۳۸۰ با تصویب بند الف ماده ۴۰ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۸۳ و سپس قانون اجرای سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴ قانون اساسی و واگذاری فعالیت‌ها و بنگاه‌های دولتی به بخش غیر دولتی مصوب سال ۱۳۸۷، به تکمیل قوانین در زمینه ادغام، همت گماشت. هرچند در این راستا، لوایح متعددی تقدیم مجلس شد که هر یک به دلایلی رد شد، اما همواره امید به تدوین مقررات جامع‌تر وجود خواهد داشت. البته در خصوص موضوع این کتاب، آثاری وجود دارد که تمامی آن‌ها قبل از قوانین برنامه توسعه چهارم و پنجم تهیه و تدوین گردیده؛ لذا این کتاب با نوآوری و بررسی قوانین برنامه توسعه؛ همچنین لایحه جدید تجارت، تدوین گردیده است.

امیر جعفری صامت

مبحث اول - تعریف مفاهیم اصلی گفتار اول - تعریف ادغام

در فرهنگ فارسی، ادغام را فراگرفتن چیزی چیز دیگر را، در آوردن چیزی چیز دیگر را معنا کرده اند.^۱ پس در لغت وقتی ادغام می‌گوییم، منظورمان یکپارچگی، یکی شدن و بهم‌پیوستن دو یا چند چیز است. در زبان و ادبیات حقوقی انگلستان اگرچه برای لغت ادغام و مفاهیم مشابه یا مرتبط به آن از چند لغت استفاده می‌شود، اما به‌طور خاص بیشتر واژه Merger کاربرد دارد، زیرا وقتی بحث ادغام پیش می‌آید، دیدگاه حقوق تجارت، مخصوصاً حقوق شرکت‌ها؛ همچنین دیدگاه حقوق رقابت، درخصوص مفاهیم مرتبط با این واژه، همسافان و مشابه است.

حالا اگر بخواهیم به‌طور جزئی‌تر و تخصصی‌تر لغات و اصطلاحات مرتبط با ادغام را بررسی کنیم، باید گفت تملک یک شرکت توسط شرکت دیگر، به‌طوری‌که در پایان عملیات، تنها یک شرکت یا بنگاه اقتصادی باقی بماند، ادغام نامیده می‌شود.

این، تعریف ساده و مختصر لغت‌نامه حقوقی لانگمن (Longman) از واژه ادغام است. برای تعریف دیگر به سراغ لغت نامه حقوقی آکسفورد می‌رویم. این لغت نامه می‌گوید: این که دو شرکت با اندازه مشابه با یکدیگر ترکیب شوند و در نهایت یک شرکت باقی بماند، ادغام صورت گرفته است.

در مثالی دیگر، فرهنگ حقوقی بلک (Black) را بررسی می‌کنیم که برای واژه ادغام، معانی مختلفی آورده است. از جمله: عمل یا رفتار ترکیب کردن، جذب یک دارایی کوچک در یک دارایی بزرگ به طوری که هر دو اموال مزبور، مال یک شخص واحد باشد.^۲

حقوقدان برجسته ایرانی، دکتر ربیعا اسکینی نیز در مورد ادغام می‌نویسد:^۳ ادغام دو یا چند شرکت، وقتی حاصل می‌شود که یا شرکتی، شرکت دیگر را امحاء و در خود حل کند یا دو یا چند شرکت در هم حل شده و شرکت دیگری از آن‌ها به وجود آید. ادغام، موجب انحلال شرکت‌هایی می‌شود که از بین می‌روند بدون آن که اموال آن‌ها تصفیه شود. در واقع، دارایی شرکت‌هایی که در نتیجه ادغام از بین می‌روند، به شرکت جدید انتقال می‌یابد.

اما در قوانین ایران، قانون تجارت از ادغام تعریفی ارائه نکرده است و در لایحه قانون تجارت سال ۱۳۹۱ نیز این نقص و مشکل، همچنان لاینحل باقی مانده است.

درحالی‌که در لایحه قانون اصلاح موادی از قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی، در بند ده ماده یک، در تعریف ادغام گفته شده بود:

۱- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، جلد اول، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۷، صفحه ۱۰

2- Elizabeth A. Martin, Oxford Dictionary of Law, Oxford University Press, 2003, p. 1803

3- Brian Garner, Black's Law Dictionary, West publishing co, 8th edition, 2004, p. 1009

۴- اسکینی، ربیعا، حقوق شرکت‌های تجاری، جلد اول، انتشارات سمت، ۱۳۷۵، صفحه ۵۵

ادغام، عمل حقوقی است که بر اساس آن، دو یا چند شرکت، ضمن محو شخصیت حقوقی خود، شخصیت حقوقی واحد و جدیدی تشکیل دهند یا یک یا چند شرکت با محو شخصیت حقوقی خود، در شرکت دیگر جذب شوند.

بنابراین، ادغام زمانی به وقوع می پیوندد که دو یا چند واحدی که سابقاً مستقل بوده‌اند، تبدیل به یک واحد شوند^۱. در واقع، ادغام، شامل تعاملات و موافقت‌نامه‌هایی است که منجر به یکی شدن بنگاه‌ها می‌شود. ذکر این نکته ضروری است که در فصل دوم کتاب، به طور اخص از دیدگاه حقوقی به ماهیت ادغام و وجوه مختلف آن خواهیم پرداخت.

در ارتباط با ادغام شرکت‌های تجاری علاوه بر واژه Merger، الفاظ و اصطلاحات متنوعی در حقوق خارجی به کار برده می‌شود که هر یک از آن‌ها، دارای آثار متفاوتی هستند. این اصطلاحات بیشتر به جای یکدیگر استعمال می‌شوند و لازم است برای تمیز موضوع، این اصطلاحات تعریف شوند.

گفتار دوم- اصطلاحات مشابه ادغام

Consolidation: در فرهنگ کمبریج، این اصطلاح به معنای یکی کردن و به وحدت درآوردن چیزهایی که جدا از یکدیگر هستند، آمده است و در معنای دیگر به معنای قوی ساختن از طریق یک عمل یا واقعه حقوقی آمده است. از نظر اصطلاحی نیز به معنای هر معامله‌ای است که در نتیجه آن کنترل یک شرکت در دست شرکت دیگر قرار می‌گیرد. اما به مفهوم اخص، اصطلاح مذکور به معنای Merger از نوع دوجانبه یا از طریق تشکیل یک شرکت جدید است.^۲

همچنین اصطلاح مزبور به معنای اتحاد سهام، دارایی یا امتیاز دو یا چند شرکت است که به این وسیله اداره امور آن واحد، برای همیشه یا برای مدت طولانی، تحت مدیریت واحدی انجام می‌گیرد؛ خواه این امر از طریق یک قرارداد مانند اجاره، بیع یا شکلی دیگر از قرارداد باشد و یا در نتیجه از هم پاشیدگی یک یا دو شرکت مزبور با شرکت دیگری باشد.

Amalgamation: از نظر لغوی به معنای ملحق شدن یک سازمان یا گروهی به نوع دیگر از آن که سبب ملحق شدن سازمان‌ها یا گروه‌ها به یکدیگر است. در معنای اصطلاحی نیز، این واژه به معنا و به جای واژه Merger استعمال می‌شود. در واقع، به معنای ترکیب کسب و کار دو یا چند شرکت تحت مالکیت یک شرکت است، درحالی که حقوق و منافع اعضای شرکت ترکیب یافته، به شرکت ترکیب‌کننده منتقل می‌شود.

Takeover: از نظر لغوی، این اصطلاح به معنای مسئولیت و زمام یک کشور، حزب و ... را در دست گرفتن، مسلط شدن، زیر سلطه خود درآوردن مالکیت و اداره چیزی را به دست گرفتن است و در معنای اصطلاحی، به معنای تصاحب کردن شرکتی توسط شرکت دیگر از طریق خرید سهام و دارایی آن شرکت است.

۱- بیگی حبیب آبادی، احمد، مطالعه تطبیقی ادغام شرکت‌های سهامی در حقوق ایران، انگلستان و آمریکا، رساله دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۹

2- Department of Agriculture, "Cooperative Merger/Consolidation Negotiations", USA, 1999, 3-2 available

این اصطلاح، معنایی وسیع‌تر از لفظ Merger دارد و علاوه بر تصاحب یک شرکت به وسیله شرکت دیگر، به معنای تملک به وسیله یک شخص یا یک گروه است؛ یعنی هنگامی که کنترل شرکت در دست یک گروه از سهامداران قرار می‌گیرد نیز از واژه Takeover استفاده می‌شود.

معمولاً کنترل شرکت از طریق سهامداران آن، به دو طریق صورت می‌گیرد: یکی کنترل شرکت و دیگری کنترل هیئت مدیره؛

در کنترل شرکت، عده‌ای از سهامداران با خرید کلیه سهام شرکت، اختیار شرکت را در دست می‌گیرند. در کنترل هیئت مدیره، عده‌ای از سهامداران با رای دادن به مدیران جدید یا طی قراردادی، کنترل هیئت مدیره را در دست می‌گیرند.^۱

اما به معنای اخص کلمه، این اصطلاح به معنای تملک و به ادغام درآوردن یک شرکت تجاری از طریق تحصیل و خرید سهام آن است. تملک سهام نیز ممکن است دوستانه یا خصمانه باشد.

وجه تمایز Takeover با Merger، این است که در اولی، ادغام دو شرکت برخلاف دیگری، مستلزم انحلال شرکت ادغام شونده نیست. مقررات مربوط به Takeover در بخش بیست و هشتم از قانون شرکت‌های تجاری انگلستان مصوب سال ۲۰۰۶ پیش‌بینی شده است.

Acquisition: در لغت به معنای اکتساب، تحصیل و به دست آوردن چیزی است. در معنای اصطلاحی، این واژه به معنای تملک شرکت به معنای عام کلمه است. تفاوت آن با اصطلاح Takeover در این است که در Takeover ممکن است کنترل یک شرکت توسط سهامداران خود شرکت انجام گیرد. در حالی که در این اصطلاح، تصاحب ممکن است به دو صورت انجام شود:

۱- تحصیل سهام^۲.

۲- تحصیل دارایی^۳.

در تحصیل دارایی، شرکتی، با خرید دارایی شرکت دیگر، شرکت مزبور را عملاً در خود ادغام می‌کند. تفاوت Merger با Acquisition of asset در این است که برخلاف Merger در تحصیل دارایی، بعد از انعقاد قرارداد، شخصیت حقوقی شرکتی که دارایی خود را فروخته است، باقی می‌ماند. همچنین شرکت تحصیل‌کننده دارایی، در قبال تعهدات شرکت فروشنده، مسئولیتی ندارد.

در نوع دیگر از Acquisition of stock، یعنی تحصیل سهام، شرکتی، با انعقاد قرارداد با سهامداران شرکت دیگر و خرید سهام آن‌ها، کنترل شرکت را در دست گرفته و موجبات انحلال آن شرکت را فراهم می‌آورد. معمولاً شرکتی که سهام یا دارایی آن خریداری می‌گردد، یک شرکت کوچک است که با فروش دارایی یا سهام خود در واقع، «شرکت تابع» شرکت تصاحب‌کننده می‌شود.

1- <http://www.iht.com>

2- Acquisition of stock

3- Acquisition of asset

مبحث دوم- تعریف اصطلاحات مشابه با ادغام گفتار اول- تصاحب

ابتدا باید گفت هر دو مورد ادغام یا تصاحب می‌تواند منجر به تمرکز^۱ و در نهایت انحصار شود. بنابراین این دو واژه تا حد زیادی قرابت دارند. در بسیاری از موارد و به تسامح، آن‌ها را مترادف، فرض می‌کنند و در خیلی جاهای دیگر، همراه یکدیگر به کار می‌برند. از دیدگاه حقوق رقابت، تمرکز تجاری به معنای اعم مد نظر قرار می‌گیرد که مفهوم تصاحب را هم در پی دارد. بنابراین، خواه دو شرکت دارای استقلال اقتصادی و حقوقی، با یکی شدن، واحد اقتصادی جدیدی را به وجود بیاورند، (ادغام) و خواه یک فعال تجاری به تنهایی کنترل تمام یا قسمتی از فعال تجاری دیگر را به دست آورد (تحصیل مالکیت)، تمرکز و انحصار در بازار به وجود می‌آید.^۲ بنابراین برخلاف ادغام، در تصاحب، الزامی به از بین رفتن شخصیت مستقل اقتصادی و حقوقی طرفین نیست و در نهایت ممکن است یک شرکت به ملکیت شرکت دیگر در آید. در این مورد، معیار اصلی، به دست آوردن کنترل است، یعنی ضابطه^۳ تحصیل کنترل در تصاحب، معین‌کننده میزان واگذاری است. آیین نامه شماره ۸۹/۴۰۶۴ شورای اتحادیه اروپا در مقام تعریف تمرکز بیان شده است:

«تمرکز وقتی به وجود می‌آید که یک یا چند شخص که کنترل حداقل یک بنگاه را در دست دارند، خواه به واسطه^۴ خرید سهام دیگری در سرمایه یا خرید دارایی، با انعقاد قرارداد یا هر وسیله^۵ دیگر، کنترل مجموع یا قسمتهایی از یک یا چند بنگاه دیگر را به دست بیاورند.»

در قانون نظارت بر رقابت سوئد نیز در ماده ۳۴ بیان شده است که تصاحب در موارد زیر ممنوع خواهد بود:

«موقعیت تسلط را ایجاد یا تقویت کند و به میزان قابل ملاحظه‌ای مانع ایجاد یا توسعه رقابت مؤثر در بازار شود و یا حتی احتمال آن برود. هرگاه این امر به طریقی واقع شود که برای منافع عمومی زیان بخش باشد.»

بنابراین، اگر چه ادغام و تصاحب غالباً مترادف و هم‌معنی فرض می‌شوند، تفاوت ظریفی بین آنها وجود دارد. زمانی که یک شرکت، کنترل شرکت دیگر را به دست می‌آورد و به طور واضح و مشخص، خود را مالک جدید معرفی می‌کند، این عمل به طور خاص، تصاحب نامیده می‌شود. از نظر حقوقی، شرکت هدف، دیگر موجودیت و ماهیتی ندارد و آنچه که باقی می‌ماند، همان شرکت بایع است. یعنی مثل این است که شرکتی که کالایی را ابتیاع می‌کند، این بار یک شرکت را تصاحب می‌کند. اما در ادغام که معمولاً و نه همیشه، بین دو بنگاه مساوی و برای افزایش کارآمدی و قدرت بازاری به وجود می‌آید، شاهد حذف یک طرف معامله نیستیم؛ بلکه نام هر دو باقی می‌ماند و مدیریتی که زمانی مستقل بود، حالا مشترک و به اتفاق است.

انواع تصاحب: تصاحب به دو دسته عمومی و خصوصی تقسیم می‌شود.

1- Concentration

۲- وکیلی مقدم، محمد حسین، توافقات ضد تجاری، تهران، انتشارات همگان، ۱۳۸۹، صفحه ۱۵۸

تصاحب خصوصی^۱ در عرصه‌های غیردولتی اتفاق می‌افتد؛ به این صورت که یک شرکت خصوصی و غیردولتی، شرکتی دیگر را تصاحب می‌کند.

تصاحب عمومی هم در قلمرو دولت، به معنای عام کلمه است، وقتی که شرکت یا واحد دولتی بنا به ضرورت ملی و حکومتی، صنعت، کسب و کار یا کارخانه‌ای را در جهت تحکیم قوای عمومی، تصاحب می‌نماید. تصاحب نیزمانند ادغام‌ها، می‌تواند دوستانه و مسالمت آمیز و یا قهرآمیز باشد. تصاحب‌های مسالمت‌آمیز^۲ به صورتی است که بدون هیچ فشار و اجبار خارجی یک شرکت با یک پروسه عادی و معمولی، از طریق مذاکره، گفتگو و قرارداد، حق مالکیت خود را به شرکت خریدار می‌فروشد و برای همیشه کنار می‌رود.

اما در تصاحب قهرآمیز^۳ این‌گونه نیست. شرکتی با تحت فشار قراردادن واحدی دیگر، با مجبور کردن هیئت مدیره و یا حتی سهامداران، کارمندان و مستخدمین، آن‌ها را وادار به فروش بنگاه خود می‌کند. اکثر این تصاحب‌های قهرآمیز، نهایتاً با مذاکره و مصالحه، فیصله می‌یابند و تبدیل به تصاحب مسالمت‌آمیز می‌شوند. در پایان این گفتار، می‌توان نتیجه گرفت که بیشتر تصاحب‌ها قانونی و قابل پذیرش در محاکم هستند. البته با همان شرایطی که در مورد ادغام‌ها نیز باید رعایت شوند. شرایط آن‌ها با ادغام‌ها برای قانون‌گذار یکسان است. یعنی این طور نیست که قانون‌گذار یک بار برای ادغام‌ها تعیین تکلیف کند و یک بار هم برای تصاحب‌ها؛ چرا که در عمل جز تفاوت‌های ظریف، اختلاف دیگری مشاهده نمی‌شود.

گفتار دوم - امتزاج

در فرهنگ حقوقی آکسفورد، در این مورد آمده است که اگر دو یا چند شرکت به‌منظور ایجاد یک شرکت بزرگ‌تر با یکدیگر ترکیب شوند، امتزاج رخ داده است. به عبارتی، این واژه دقیقاً با واژه ادغام مترادف فرض شده است. در فرهنگ حقوقی لانگمن نیز به همین ترتیب، ترکیب دو یا چند شرکت با یکدیگر به منظور ایجاد یک شرکت با مدیریتی واحد، امتزاج نام گرفته است. امتزاج نیز مانند ادغام، ترکیب کسب و کار دو یا چند شرکت تحت مالکیت یک شرکت است درحالی‌که حقوق و منافع اعضای شرکت ترکیب یافته به شرکت ترکیب‌کننده منتقل می‌شود.

گفتار سوم - اتحاد

در فرهنگ کمبریج این واژه به معنای یکی کردن و به‌وحدت درآوردن است. همچنین به معنای قوی ساختن از طریق یک عمل یا واقعه حقوقی به عمل آمده است. از نظر اصطلاحی نیز به معنای هر معامله‌ای است که در نتیجه آن، کنترل یک شرکت در دست شرکت دیگر قرار می‌گیرد، اما به مفهوم اخص، این واژه به معنای ادغام از نوع دو یا چند جانبه یا از طریق تشکیل یک شرکت جدید است. اصطلاح مزبور در فرهنگ بلک، به معنای اتحاد سهام، دارایی یا امتیاز دو یا چند شرکت است که به این وسیله، اداره امور آن

1- Private Acquisition

2- Friendly Acquisition

3- Hostile Acquisition

شرکت‌ها برای همیشه یا برای مدت طولانی، تحت مدیریتی واحد انجام می‌گیرد. خواه این امر؛ یک قرارداد مانند اجاره، بیع یا شکلی دیگر از قرارداد باشد و یا به‌علت از هم پاشیدگی یک یا دو شرکت مزبور با شرکت دیگری باشد.

گفتار چهارم - تجزیه

ادغام، اقدامی است که بر اساس آن، چند شرکت ضمن محو شخصیت حقوقی خود، شخصیت واحد و جدیدی تشکیل می‌دهند یا در شخصیت حقوقی دیگری جذب می‌شوند. تجزیه، فرآیند معکوس ادغام است. از این‌رو در برخی قوانین خارجی، از آن به ادغام معکوس نیز تعبیر می‌گردد. در تجزیه، یک شرکت تجارتي، به چند شرکت تجارتي بدل می‌شود؛ به عبارت دیگر، تجزیه، حاصل انفکاک و تقسیم‌داری یک شرکت میان دو یا چند شرکت قبلاً موجود یا جدیدالتأسیس است. در هر حال، تجزیه نیز موجب انحلال بدون تصفیه شرکت تجزیه‌شونده می‌شود.

تجزیه شرکت‌ها نیز، عمل خلاف طبیعت شرکت‌های تجاری است. در شرکت‌های تجارتي همیشه به سرمایه بیش‌تر، قدرت بیش‌تر، مدیریت قوی‌تر و عملیات گسترده‌تر نیاز است.

همه این اهداف با ادغام شرکت‌ها برآورده می‌شود و با تجزیه، تحلیل می‌رود. اما تجزیه، حاصل انفکاک و تقسیم‌داری یک شرکت میان دو یا چند شرکت قبلاً موجود یا جدیدالتأسیس است که در فرض اخیر، گفته می‌شود، شرکتی از شرکت قدیم جدا شده است.^۱ برای مثال، اگر سرمایه شرکت (الف) بین دو شرکت (ب) و (ج) تقسیم شود، با ایجاد شرکت‌های (ب) و (ج)، شرکت (الف) از بین می‌رود.

تجزیه در مواردی کاربرد پیدا می‌کند که بین سهامداران اختلاف وجود دارد و دو دستگی از عوامل عمده آن است. به‌ندرت اتفاق می‌افتد که تجزیه شرکت، به گستردگی فعالیت شرکت در شاخه‌های مختلف داخلی در موضوع آن، صورت پذیرد.^۲

نقطه اشتراک تجزیه شرکت‌ها با ادغام شرکت‌ها این است که معمولاً شخصیت حقوقی شرکت مورد تجزیه با شرکت‌های تجاری ادغام‌شونده، محو می‌شود.

البته این امر همیشه در مورد تجزیه شرکت‌ها صادق نیست و ممکن است با امر تجزیه، شرکت اصلی باقی‌مانده و یک یا چند شرکت از دل آن بیرون آید.

اما نقطه افتراق تجزیه شرکت با ادغام شرکت، این است که در تجزیه، دارایی‌ها و تعهدات یک شرکت تجاری به چند شرکت تجاری منتقل می‌شود در حالی که در ادغام شرکت‌ها، کلیه دارایی‌ها و تعهدات شرکت یا شرکت‌های تجاری ادغام شده، به شرکت تجاری بازمانده یا جدیدالتأسیس منتقل می‌شود. در لایحه قانون تجارت سال ۱۳۸۴ و در فصل سوم آن مقرراتی راجع به تجزیه شرکت آمده است.

گفتار پنجم - تبدیل شرکت‌ها

منظور از تبدیل شرکت‌ها این است که بدون محو شخصیت حقوقی قبلی شرکت و ایجاد شخصیت

۱- اسکینی، ربیعا، همان، صفحه ۵۵

۲- خزاعی، حسین، حقوق شرکتهای تجارتي، جلد اول، نشر قانون، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۵، صفحه ۵۷

حقوقی جدید برای آن، شرکت شکل و قالبی نو پیدا کند.^۱ یا به عبارت دیگر شرکت از یک نوع، به شرکتی از نوع دیگر، تصفیه و با حفظ شخصیت حقوقی، تبدیل می‌شود.

در حقیقت، تبدیل شرکت برخلاف ادغام شرکت‌های تجاری که تغییر ماهوی است، تغییر شکلی است و تغییر در شکل آن است و تغییر شکل موجب نمی‌شود که شخصیت حقوقی شرکت زایل و دوباره ایجاد شود. در نتیجه دارایی شرکت با شکل قدیم به شرکت با شکل جدید، منتقل نمی‌شود؛ زیرا در واقع، انتقال دارایی از شخصی به شخص دیگر، مصداق ندارد. مثال مربوط به تبدیل شرکت، تبدیل شرکت سهامی خاص با حفظ شخصیت حقوقی خود به شرکت سهامی عام یا تبدیل شرکت تضامنی به شرکت سهامی عام یا خاص است.

حفظ شخصیت حقوقی شرکت برحسب مورد ممکن است متضمن فوایدی برای شرکای شرکت باشد؛ برای مثال حق الثبت شرکت‌ها را فقط شرکت‌هایی پرداخت می‌کنند که به‌تازگی تأسیس می‌شوند و اگر شرکتی قبلاً ثبت شده باشد، چون تغییر شکل آن در واقع تأسیس شرکت جدید نیست، شرکای چنین شرکتی از پرداخت حق الثبت معاف می‌شوند. در تبدیل شرکت‌ها به شرکت‌های دیگر، رعایت مقررات ایجاد شرکتی که شکل و قالب جدید شرکت قبلی را تشکیل می‌دهد، ضروری است.

برای مثال، هرگاه بخواهیم شرکت سهامی خاص را به شرکت سهامی عام تبدیل کنیم، تبدیل در صورتی انجام می‌شود که مقررات تشکیل شرکت سهامی عام رعایت شده باشد.

با وجود این، تبدیل شرکت نمی‌تواند به حقوق اشخاص ثالث که قبل از تبدیل، ایجاد شده است، لطمه بزند. برای مثال طلبکاران یک شرکت تضامنی که به شرکت با مسئولیت محدود تبدیل شده است، می‌توانند تبدیل شرکت را نادیده بگیرند و برای طلب خود باز هم به شرکت مراجعه کنند، گویی شرکت هنوز تضامنی است.

مبحث سوم- انواع شرکت‌های تجاری وسیع تاریخی تحول و تکامل

مقررات حاکم بر ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران

گفتار اول- انواع شرکت‌های تجاری و گروه بندی آنها

به موجب ماده ۲۰ قانون تجارت فعلی، شرکت‌های تجاری به هفت قسم تقسیم شده اند:

۱- شرکت سهامی؛

۲- شرکت با مسئولیت محدود؛

۳- شرکت تضامنی؛

۴- شرکت مختلط سهامی؛

۵- شرکت مختلط غیرسهامی؛

۶- شرکت تعاونی؛

۷- شرکت نسبی.

در سال ۱۳۴۷، با تصویب لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت نوع جدیدی به شرکت‌های تجارتي موضوع ماده ۲۰ قانون تجارت، اضافه شد؛ یعنی شرکت سهامی عام. زیرا شرکت سهامی خاص در ماده ۲۰ قانون تجارت سال ۱۳۱۱ پیش‌بینی شده بود.

با تصویب قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در بهمن ماه سال ۱۳۸۶، یک شرکت دیگر به نام «شرکت تعاونی سهامی عام» به انواع شرکت‌های تجارتي اضافه شد. در بند ۹ ماده یک قانون بیان شده است که مطابق آن: شرکت تعاونی سهامی عام، نوعی شرکت سهامی عام است که بر اساس مقررات قانون تجارت و محدودیت‌های مذکور در این قانون، تشکیل شده و فعالیت می‌نماید.

یعنی بخش عمده مقررات این شرکت، همان مقررات شرکت سهامی عام است. پس با توجه به توضیحات فوق، در حال حاضر، نه قسم شرکت تجاری به شرح زیر به فعالیت مشغول هستند:

۱- شرکت سهامی خاص؛

۲- شرکت با مسئولیت محدود؛

۳- شرکت تضامنی؛

۴- شرکت مختلط سهامی؛

۵- شرکت مختلط غیرسهامی؛

۶- شرکت تعاونی؛

۷- شرکت نسبی؛

۸- شرکت سهامی عام؛

۹- شرکت تعاونی سهامی عام.

قانون حاکم بر شرکت‌های نه‌گانه:

شرکت‌هایی که تابع قانون تجارت مصوب سال ۱۳۱۱ هستند:

۱- شرکت با مسئولیت محدود؛

۲- شرکت تضامنی؛

۳- شرکت نسبی؛

۴- شرکت مختلط سهامی؛

۵- شرکت مختلط غیرسهامی.

شرکت‌هایی که تابع لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷ هستند عبارتند از:

۱- شرکت سهامی عام؛

۲- شرکت سهامی خاص.